

Nieuwe Tijdingen

Materiaalconditie van Vlaamse krantencollecties: vijf casestudy's

INHOUD

---

1. INLEIDING	2
2. BEDREIGINGEN	4
2.1. Casestudy's: wat zeggen de collecties?	4
2.2. Literatuur: wat zeggen de experts?	10
3. OPLOSSINGEN	12
4. CONCLUSIE	13

1. INLEIDING

We weten dat historische kranten het eeuwige leven niet hebben. Welke gevaren bedreigen de krantencollecties in Vlaamse organisaties nu precies? En wat zijn de oplossingen? Op basis van de bestaande schaderegistratie bij enkele collectiebeherende organisaties en een literatuurstudie onderzocht de vzw Vlaamse Erfgoedbibliotheken de materiële conditie van dit waardevolle erfgoed.

Het onderzoek kadert in het project Nieuwe Tijdingen, een samenwerkingsproject met meemoo en collectiebeherende organisaties dat de weg uitstippelt naar een grootschalig programma voor digitalisering, duurzame archivering en online presentatie van het Vlaamse krantenerfgoed.

Opzet van het onderzoek

Het onderzoek vertrekt van bestaande gegevens over krantencollecties die de vzw Vlaamse Erfgoedbibliotheken verzamelde in het kader van verschillende projecten rond historische kranten (Abraham 2020, Primeur en Nieuwe Tijdingen). Met deze gegevens stelden we vijf casestudy's op (zie tabel). Ze vertegenwoordigen verschillende types organisaties: (stads)archieven, openbare bibliotheken, erfgoedbibliotheken en universiteitsbibliotheken. Met deze casestudy's zoomen we in op enkele voorbeelden binnen het brede en diverse landschap van dit soort collecties in Vlaanderen.

	CASESTUDY A	CASESTUDY B	CASESTUDY C	CASESTUDY D	CASESTUDY E
AANTAL TITELS	101 titels	3 titels	38 titels	77 titels	1 titel
PERIODE VAN UITGAVE	1820 - 2013	1850 - 1940	1936 - 2014	1814 - 2016	1814 - 1940
AANTAL BANDEN/ JAARGANGEN	1002 jrg.	97 jrg.	134 jrg.	1545 jrg.	196 bd.
BINDWIJZE PER JAARGANG	627 jrg. los 374 jrg. ingebonden 1 jrg. onbekend	onbekend	onbekend	116 jrg. los 1429 jrg. ingebonden	ingebonden
METHODE	Schadeatlas kranten	Schadeatlas bibliotheken	Schadeatlas bibliotheken	Projectrichtlijnen	Schadeatlas kranten
TYPE ORGANISATIE	Stadsarchief	Stadsarchief	Stadsarchief	Meerdere	Universiteits- bibliotheek

Overzicht van de casestudy's.

De casestudy's geven momentopnames van de schade aan de betrokken kranten op het moment van inventarisatie. In sommige gevallen is dit zo recent als 2022, voor andere was dit tien of meer jaar geleden. In de tussentijd kunnen de kranten bijkomende schade hebben opgelopen.

De manier van schaderegistratie verschilt sterk per case en varieert van summiere tot uitgebreide beschrijvingen op verschillende niveaus. Ze zijn ook uitgevoerd op basis van verschillende methoden: de [Schadeatlas kranten](#) van de Universiteitsbibliotheek Gent; de [Schadeatlas bibliotheken](#) van de Vlaamse Erfgoedbibliotheken in samenwerking met Metamorfoze; en organisatie- of projectspecifieke richtlijnen

voor schaderegistratie. Elke standaard of richtlijn voor schaderegistratie heeft zijn eigen insteek: de *Schadeatlas kranten* focust op de verzuring van kranten door middel van vijf graden van verzuring, de *Schadeatlas bibliotheken* bevat vier schadecategorieën betreffende de boekband, de boekconstructie, de boekblok en algemene biologische schade, en de projectrichtlijnen baseren zich op vier conditieniveaus die de fysieke staat van de band en het papier en de gevoeligheid voor bijkomende schade in kaart brengen.

We zetten de casestudy's af tegen een literatuurstudie. Komen de bevindingen overeen? Of zijn er andere bedreigingen waar de ene studie meer inzicht biedt tegenover de andere? Daarnaast reikt de literatuur inzichten aan over de mogelijke oplossingen om het krantenerfgoed te borgen voor de toekomst.

2. BEDREIGINGEN

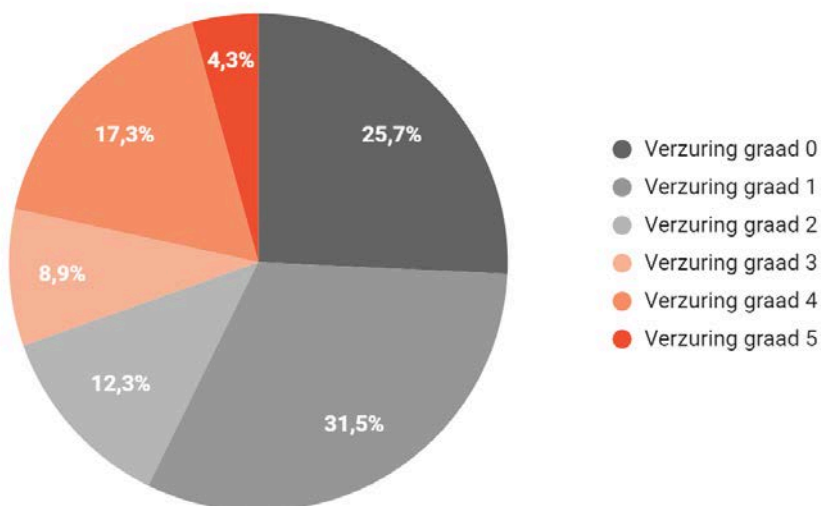
2.1. Casestudy's: wat zeggen de collecties?

Casestudy A

Casestudy A heeft betrekking op de krantencollectie van een stadsarchief. In deze casestudy is de verzuringgraad door de collectiebeheerders geregistreerd aan de hand van de *Schadeatlas kranten* van de Universiteitsbibliotheek van Gent. Casestudy A verschaft met zijn grote variëteit aan titels een goed overzicht van verzuring over een lange periode.

Met de data van casestudy A was het mogelijk om een inzicht te krijgen in de toestand van 1.002 jaargangen van 101 titels gepubliceerd tussen 1820 en 2013. Hiervan zijn 627 jaargangen los en 374 ingebonden. Van één jaargang zijn hieromtrent geen gegevens rond.

Casestudy A: analyse van 1002 jaargangen

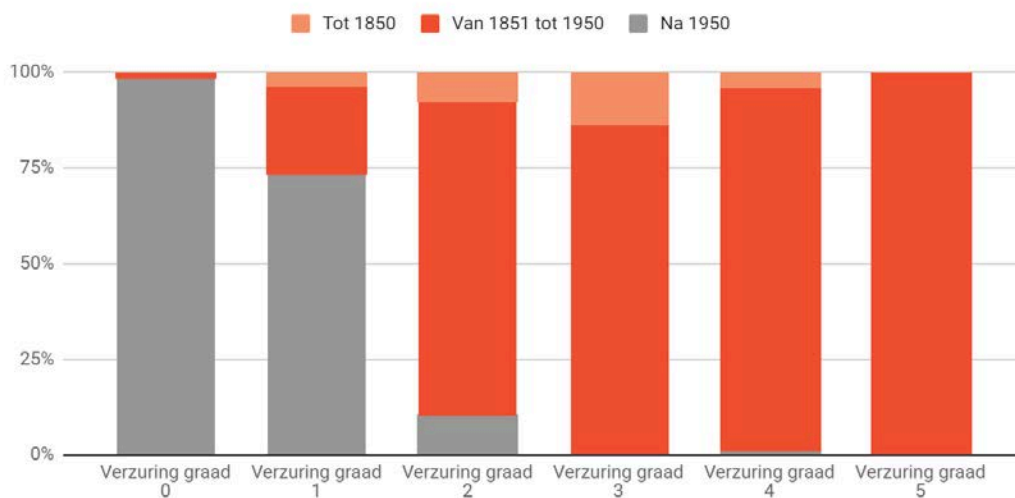
Casestudy A. Analyse van 1002 jaargangen met publicatie tussen 1820 en 2013. Samengesteld met behulp van de *Schadeatlas kranten*. Deze standaard werkt met vijf graden van verzuring. Hoe hoger de graad, hoe sterker de verzuring.

Op basis van deze gegevens kan gesteld worden dat 74,3% van de 1.002 jaargangen lijdt aan lichte tot ernstige verzuring (graad 1-5). Voor 43,8 % (graad 1-2) betekent dit dat ze vatbaar zijn voor schade bij consultatie, voor 30,5% (3-5) is dit zelfs onvermijdelijk. Op basis van deze categorisatie wordt digitalisatie aangeraden voor 38,5% van de kranten (graden 2-4) en voor 4,3% is er twijfel of deze kranten nog te redden zijn (graad 5).

Een kwart van de jaargangen is amper verzuurd (25,7% categorie 0). Hierdoor zijn ze consulteerbaar zonder schade en is er weinig risico op schade naar de toekomst toe. 98,4% van de kranten in deze categorie zijn gedrukt na 1950. Het gaat dus om relatief jonge kranten waarbij ook het productieprocedé van de papierfabricage is geoptimaliseerd en de kranten minder gevoelig zijn voor verzuring. Echter wijst andere literatuur erop dat verzuring een autonoom en onvermijdelijk proces is dat met de tand des tijd iedere krant treft. Hierdoor zijn kranten uit categorie 0 niet vrijgesteld voor toekomstige verzuring (zie 2.2. Literatuur).

Als we kijken naar oudere kranten — en zeker deze uitgegeven tussen 1850 en 1950 — bevinden deze zich vaak in een slechtere staat. Doorgaans wordt gesteld dat **kranten uitgegeven na ca. 1850 tot ca. 1950 het kwetsbaarst zijn** omwille van wijzigingen van de papierkwaliteit (zie 2.2. Literatuur). Ook de conditie van de historische kranten in casestudy A beaamt dit. Als we kijken naar de conditie van de kranten die voor 1850 van de drukpersen zijn gekomen dan kan gesteld worden dat deze in verhouding tot andere periodes relatief goed zijn. Dit geldt niet voor de kranten gepubliceerd van 1851 tot 1950. Deze scoren het sterkst in categorie 2 tot 5 (telkens boven 80%). **Maar liefst 94,8% van alle kranten met verzorgingsgraad vier zijn gepubliceerd in deze periode, eveneens vallen alle kranten uit categorie vijf ook onder deze publicatieperiode. De volle 100% kranten uit categorie vijf werden gepubliceerd tussen 1856 tot 1913.** Kranten gepubliceerd na 1950 bevinden zich zoals reeds aangehaald in een relatief goede staat. Naast de sterke cijfers binnen de graad van verzuring 0, scoren deze kranten ook het sterkst in de categorie verzuring graad 1 met 71,2%.

Casestudie A: verzuring over de jaren heen

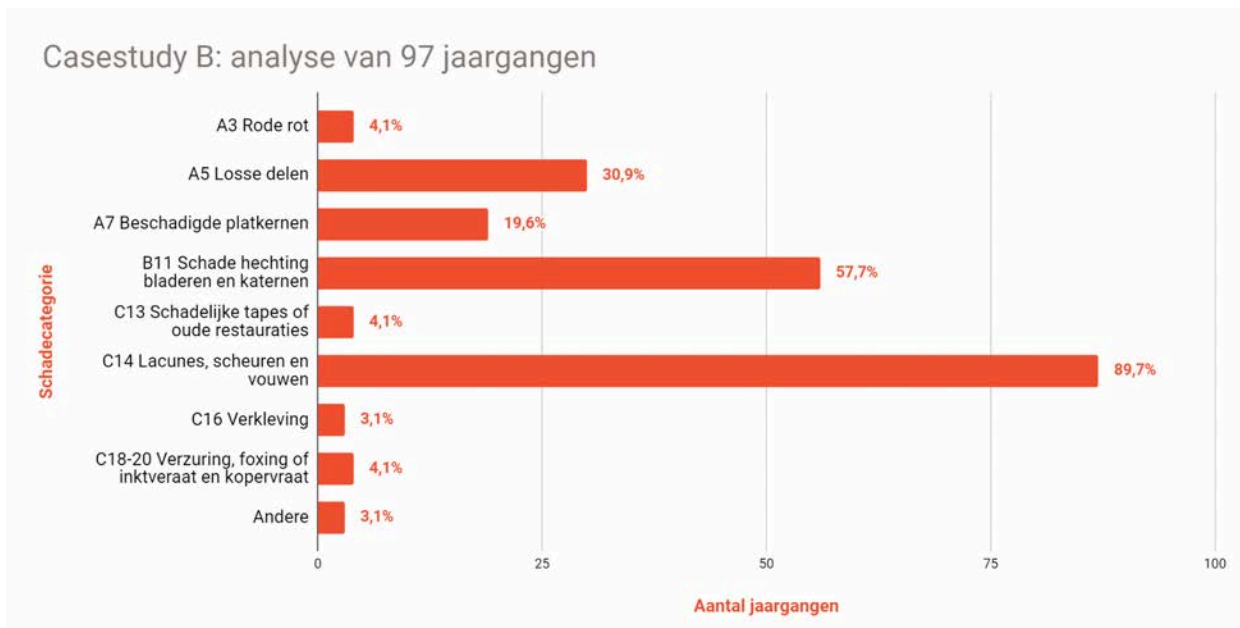
Casestudy A. Analyse van 1002 jaargangen met publicatie tussen 1820 en 2013. Samengesteld met behulp van de *Schadeatlas kranten*. Deze standaard werkt met vijf graden van verzuring. Hoe hoger de graad, hoe sterker de verzuring.

Casestudy B

Casestudy B heeft ook betrekking op de krantencollectie van een stadsarchief. In deze casestudy analyseren we gegevens waar de schade is geregistreerd op basis van visuele omschrijvingen. Deze schaderegistratie hebben we omgezet naar de categorisering van de *Schadeatlas bibliotheken*.¹

Met behulp van de *Schadeatlas bibliotheken* en de data van casestudy B was het mogelijk om tot zekere hoogte inzicht te krijgen in de toestand van 97 jaargangen van 3 titels, gepubliceerd tussen 1850 en 1940. Op basis van de schaderegistratie — waar ook schades ter hoogte van de boekband en boekconstructie worden opgenomen — kan worden gesteld dat het voornamelijk om ingebonden jaargangen gaat.

¹ De visuele beschrijvingen laten vaak vrijheid voor interpretatie. We hebben deze op eigen oordeel gecategoriseerd aan de hand van de *Schadeatlas bibliotheken*.

Casestudy B. Analyse van 97 jaargangen uit 3 krantentitels met publicatie tussen 1850 en 1940. Samengesteld met behulp van de *Schadeatlas bibliotheken*. Deze tool werkt met vier schadecategorieën: schade aan de boekband (A), schade aan de boekconstructie (B), schade aan de boekblok (C) en biologische schadevorming (D).

De *Schadeatlas bibliotheken* werkt met vier schadecategorieën: schade aan de boekband (A), schade aan de boekconstructie (B), schade aan de boekblok (C) en biologische schadevorming (D). De meest voorkomende boosdoeners in deze collectie zijn de lacunes, scheuren en vouwen (C14, aanwezig in 89,7% van de jaargangen). Het gaat voornamelijk om kleine scheuren en gekartelde randen, maar plooien en grotere scheuren komen ook voor. Deze kunnen veroorzaakt worden door gebruik of verkeerde berging en kunnen met de tijd ook andere schades in de hand werken zoals vervorming (door plooien).

Kijkend naar andere schadefenomenen binnen deze collectie zouden de lacunes, scheuren en vouwen deels een gevolg kunnen zijn van de schade aan de hechting van de bladeren (B11, aanwezig in 57,7% van de jaargangen). Op basis van de beschrijvingen gaat het voornamelijk om losse of loskomende bladzijden wat het risico op het ontstaan van lacunes, scheuren en vouwen (C14) vergroot. De derde meest frequente geregistreerde schade bevindt zich ter hoogte van de boekband waar 30,9% van de jaargangen bestaat uit losse delen (A5). Deze jas van de boekblok heeft naast een esthetische functie ook een protectieve functie die erop doelt het boekblok - in dit geval de kranten - te beschermen. Een beschadigde band kan daarnaast ook consultatie belemmeren. Echter is er niet voldoende informatie om op basis van deze gegevens hieromtrent een constatactie te maken.

Op basis van de schaderegistratie is het moeilijk om constateringen te maken met betrekking tot verzuring (C18). Verwoordingen zoals 'verkleurd' en 'verbruind' zijn niet precies genoeg m.b.t. waar de verkleuring op slaat. Gaat het bv. om bruine spikkels dat duidt op foxing (C19) of bruin papier wat eerder zou duiden op verzuring (C18)? Of gaat het om verkleuring van de inkt wat zou wijzen op inktvraat (C20)? Dit laatste lijkt onwaarschijnlijk gezien drukinkt meestal stabiel is.

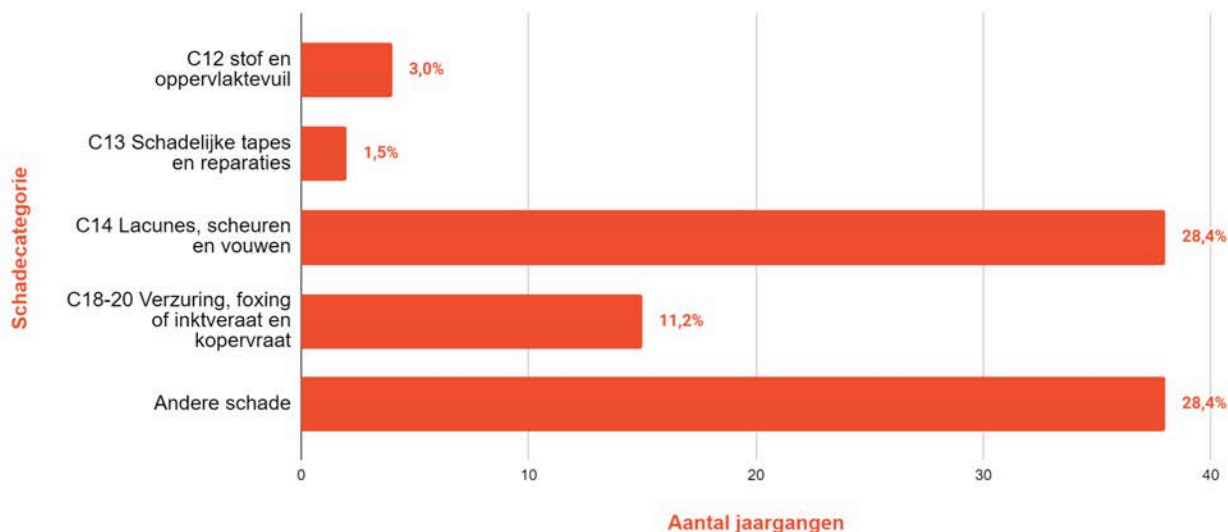
Opvallend eveneens is dat de schade zich voornamelijk situeert ter hoogte van de eerste of laatste pagina's. Dit is niet ongewoon voor ingebonden kranten (zie 2.2. Literatuur).

Casestudy C

Casestudy C heeft ook betrekking op de krantencollectie van een stadsarchief. In deze casestudy analyseren we gegevens waar de schade is geregistreerd op basis van visuele omschrijvingen. Deze schaderegistratie hebben we omgezet naar de categorisering van de *Schadeatlas bibliotheken*.²

Met behulp van de *Schadeatlas bibliotheken* en de data van casestudy C was het mogelijk om tot zekere hoogte inzicht te krijgen in de toestand van 135 jaargangen van 38 titels gepubliceerd tussen 1936 en 2014. Het gaat hier dus om relatief jonge kranten. Op basis van de aanwezige informatie kan worden gesteld dat het voornamelijk om gebonden jaargangen gaat. Echter bevindt de schaderegistratie zich enkel op het niveau van het papier.

Casestudy C: analyse van 134 jaargangen

Casestudy C. Analyse van 134 jaargangen uit 38 krantentitels met publicatie tussen 1936 en 2014. Samengesteld met behulp van de *Schadeatlas bibliotheken*. Deze tool werkt met vier schadecategorieën: schade aan de boekband (A), schade aan de boekconstructie (B), schade aan de boekblok (C) en biologische schadevorming (D).

Net zoals bij casestudy B is ook hier de collectie sterk onderhevig aan de schade van lacunes, scheuren en vouwen (C14), aanwezig in 28,4% van de jaargangen. Dit percentage is veel lager dan bij casestudy B, maar het aandeel van jongere kranten is hier ook veel groter. De schade die onder deze categorie valt verschilt eveneens. Zo zijn er veel vermeldingen van perforaties in de kranten die al dan niet door de tekst gaat, verknippen, ezelsoren, kreuken en onvolledige nummers (ontbrekende pagina's), maar ook een geval van brandschade is aanwezig.

Anderzijds ligt met 11,2% de categorie C18-20 hoger in vergelijking met Casestudy B. Omdat het hier gaat om obscure verwoordingen zoals 'verkleurd' kan dit in de categorie C18 tot C20 vallen, hoewel zoals reeds aangehaald het onwaarschijnlijk is dat het om categorie C20 — inktveraat — zou gaan (zie Casestudy B). Voor ongeveer de helft van de gevallen kan wel met enige zekerheid gesteld worden dat het gaat om verzuring omwille van de combinatie van de verwoordingen 'verkleuring' en 'verkrumeling' papier, typische schadefenomenen van verzuring. Met uitzondering van één titel uit 1978 zijn alle vermeldingen van verkleuring en/of verkrumeling te vinden in één titel. Het gaat om uitgaven tussen 1946-1973. Dit duidt erop dat jonge kranten niet per se niet onderhevig zijn voor verzuring desondanks het papierprocédé geoptimaliseerd is.

Onder de noemer 'andere schade' (28,4%) verzamelden we zowel schades die onvoldoende beschreven zijn, zoals 'beschadigd' of 'slechte staat', als schade die buiten de categorieën valt, zoals aangebrachte annotaties met pen of potlood.

² De visuele beschrijvingen laten vaak vrijheid voor interpretatie. We hebben deze op eigen oordeel gecategoriseerd aan de hand van de *Schadeatlas bibliotheken*.

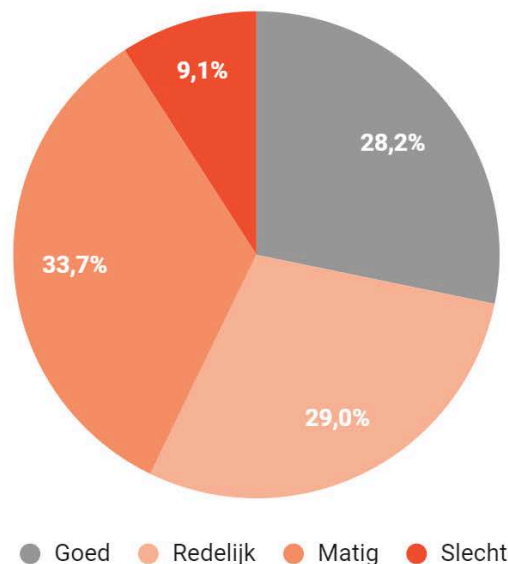
Casestudy D

De gegevens van deze casestudy bestaan uit een materiaalbeschrijving opgesteld in het kader van een digitaliseringsproject. Via interne richtlijnen is de toestand van het papier en de band geregistreerd. De toestand voor beiden valt telkens in een van de volgende vier categorieën: goed, redelijk, matig, slecht. De beschrijving geeft inzicht in de toestand van kwetsbaarste krantentitels afkomstig uit drie culturele archieven, twee universiteitsbibliotheken, twee openbare bibliotheken en een erfgoedbibliotheek.

Met behulp van de interne richtlijnen voor schaderegistratie van het digitaliseringsproject werden gegevens verzameld over de toestand van het papier en banden van 77 titels uitgegeven tussen 1814 en 2016. Van deze kranten zijn 9,4% los en 90,6% ingebonden.

Met betrekking tot de staat van de band van de ingebonden kranten is de meerderheid in relatief goede tot matige staat (57,3% goed, 17,6% redelijk, 12% matig). Dit houdt in dat mits deze met de nodige zorg worden gemanipuleerd de toestand normaal niet zou mogen verergeren. Voor 13,1% is de toestand slecht, waarbij beschadigingen bij manipulatie bijna onvermijdelijk zijn.

Casestudy D: analyse staat papier van 77 krantentitels

Casestudy D. Analyse van 1545 jaargangen uit 77 titels met publicatie tussen 1814 en 2016. Analyse op basis van de projectspecifieke richtlijnen. De richtlijnen werken met vier graden om de staat van het papier te beoordelen.

Kijkend naar de fysieke staat van het papier bevindt iets meer dan een kwart (28,2%) zich in goede conditie waardoor deze niet of nauwelijks te lijden heeft aan verzuringen of andere beschadigingen en waarvan ook wordt gesteld dat deze geen schade oplopen bij normale manipulatie. Ook iets meer dan een kwart (29%) bevindt zich in een redelijke toestand waarbij er gesproken wordt van een lichte verzuring met geen of nauwelijks andere beschadigingen en bij voorzichtige manipulatie geen bijkomende schade zou ontstaan. Het grootste deel van de kranten valt met 33,7% onder de categorie matig. Deze kranten hebben reeds een matige verzuring of andere matige beschadigingen en lopen bij zeer omzichtige manipulatie bijkomende schade op. Tot slot verkeren 9,1% van de kranten zich in slechte toestand. Het papier bevindt zich in een vergevorderd stadium van verzuring of heeft andere ernstige beschadigingen. Bij deze gevallen leidt manipulatie onvermijdelijk tot bijkomende schade.

Eén van de overkoepelende constatering binnen dit digitaliseringsproject is dat het niet efficiënt is om enkel de meest kwetsbare edities op te nemen voor digitalisering omdat deze ingebonden zijn met edities in betere staat. Ook ter hoogte van de consultatie van een editie in een band wordt de kans op schade voor iedere editie in die band vergroot, ook al bevinden sommige van deze edities zich in betere

staat. Daarnaast is het niet gewenst om in functie van bruikbaarheid aan versnipperde digitalisering te doen.

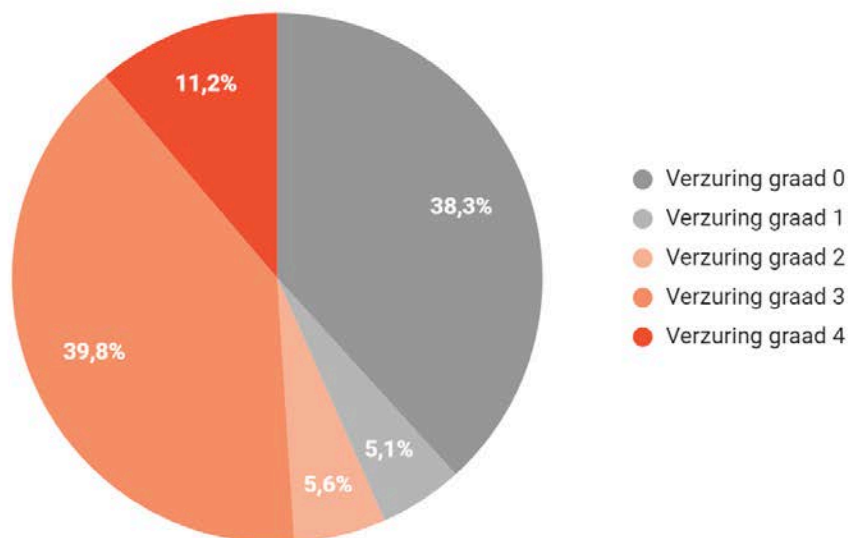
Een tweede constatering is dat naast de grote bedreiging van de verzuring de kranten onderhevig zijn aan andere schadefenomenen. Net zoals bij casestudy's B en C zijn vooral scheuren, lacunes en vouwen veelvoorkomend.

Casestudy E

In het kader van een waarderingstraject voerde een universiteitsbibliotheek een schaderegistratie uit op één van hun langlopende titels. Deze is eveneens samengesteld aan de hand van de *Schadeatlas kranten* en geeft bijkomende informatie over de toestand.

Met de data van casestudy E is het mogelijk om een inzicht te krijgen in de toestand van 196 gebonden jaargangen van een titel uitgegeven tussen 1814 en 1940. Enerzijds krijgen we informatie over de graad van verzuring, maar dankzij de registratie van bijkomende opmerkingen krijgen we eveneens meer inzicht in andere schadefenomenen.

Casestudy E: Analyse 199 banden

Casestudy E. Analyse van 199 banden van 1 krantentitel, met publicatie tussen 1814 en 1940. Samengesteld met behulp van de *Schadeatlas kranten*. Deze tool werkt met vijf graden van verzuring. Hoe hoger de graad, hoe sterker de verzuring.

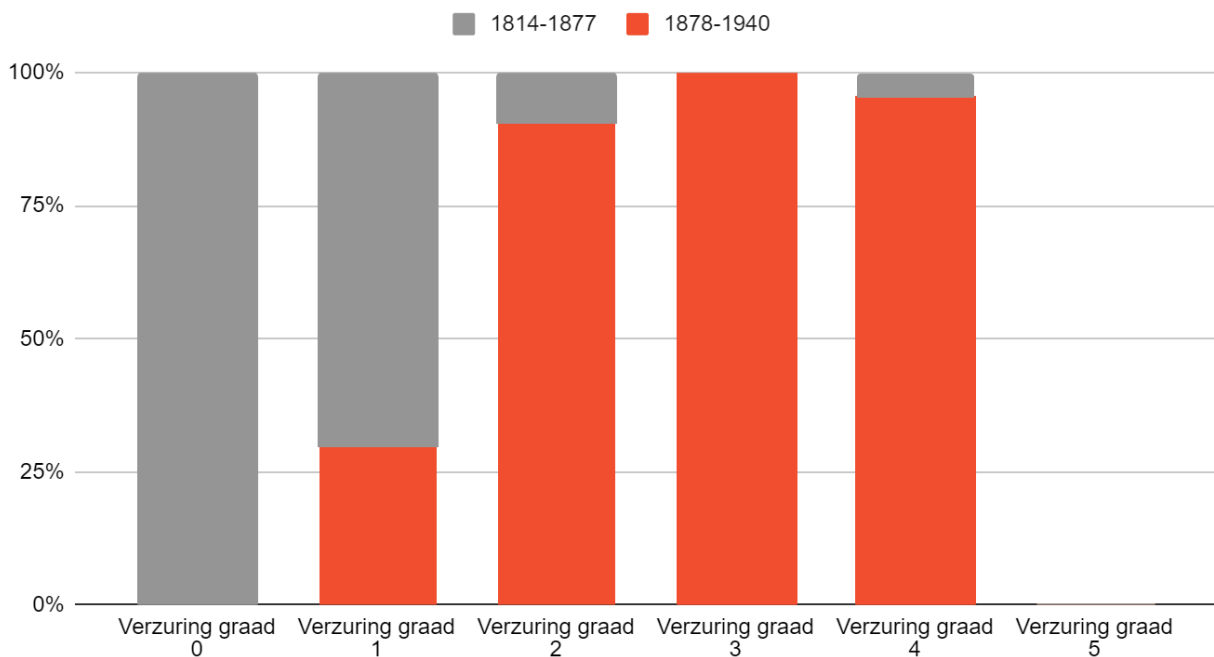
Op basis van deze gegevens kan gesteld worden dat geen enkele editie de hoogste graad (5) van verzuring krijgt toegedeeld. Immers lijdt 63,8% van de 207 jaargangen aan lichte tot ernstige verzuring (graad 1-4). Voor 11,1 % (graad 1-2) betekent dit dat ze vatbaar zijn voor schade bij consultatie, voor 52,7% (graad 3-4) is dit zelfs onvermijdelijk. Op basis van deze categorisatie wordt digitalisatie aangeraden voor 56,6% van de kranten (graden 2-4).

38,3% (graad 0) is amper verzuurd. Hierdoor zijn ze consulteerbaar zonder schade en is er weinig risico op schade naar de toekomst toe. Maar zoals reeds gesteld (zie Casestudy A) is verzuring een autonoom en onvermijdelijk proces dat met de tand des tijd iedere krant treft. Hierdoor zijn kranten uit categorie 0 niet vrijgesteld voor toekomstige verzuring.

Opvallend bij deze schadeinventaris is dat ook hier een trend kan worden waargenomen tussen jaar van uitgave en de conditie. In vergelijking met het casestudy A overspant deze titel een kleinere periode, maar de graad van verzuring kantelt duidelijk rond het jaar 1877. De jaargangen na 1877 hebben duidelijk te kampen met een hogere graad van verzuring. Zo vinden we dat 88% van de kranten

met verzuringsgraad 4, 97,6% van die met graad 3 en 92,3% van die met graad 2 werden gepubliceerd tussen 1878 en 1940.

Casestudy E: spreiding verzuring over de jaren heen

Casestudy E. Analyse van 196 banden van één krantentitel, gepubliceerd tussen 1814 en 1940. Verzuringgraden toegekend volgens de *Schadeatlas kranten*. Kranten gepubliceerd in de periode 1878-1940 zijn gevoeliger voor verzuring dan kranten gepubliceerd voor deze periode.

Ook andere schades worden vermeld in deze schadeinventaris. De frequentst voorkomende hierbij zijn waterschade, scheuren, foxing, vlekken, vervormingen, schades aan ter hoogte van de band. Opmerkelijk zijn ook de vele vermeldingen van fold-outs. Dit zijn uitvouwbare pagina's die een extensie vormen van een welbepaalde krantenpagina.

2.2. Literatuur: wat zeggen de experts?

De casestudy's geven ons inzicht in de meest voorkomende bedreigingen afkomstig uit de collecties van verschillende type organisaties: stadsarchieven, culturele archieven, openbare bibliotheken, universiteitsbibliotheken en een erfgoedbibliotheek. Echter biedt de literatuur ook inzichten in de gevaren m.b.t. de degradatie van het Vlaamse krantenerfgoed.

Samenvatting

De literatuur is eenstemmig over wat de grootste bedreiging is voor het krantenerfgoed: **verzuring**. Het autonoom proces is onvermijdelijk en is hierdoor een tikkende tijdbom voor historische kranten. In de Engelstalige literatuur staat dit proces dan ook bekend als 'slow fire', het trage vuur dat ons bibliothecair erfgoed onherroepelijk aantast. De veranderingen in de samenstelling van het papier medio 19de eeuw versnellen dit proces. Aan de basis ligt de overschakeling van lompen naar houthoudend papier dat rijk is aan lignine. Deze stof zorgt voor een versnelling van de verzuring en de degradatie van de kranten. Ook blootstelling aan licht werkt als een katalysator die het proces versnelt. Het zwaartepunt ligt ongeveer tussen 1870 en 1945. Kranten ouder dan ca. 1850 die vervaardigd

werden met lompenpapier bevinden zich veelal nog in een degelijke toestand mits zij gevrijwaard zijn gebleven van vocht en waterschade. Ook jongere kranten zijn doorgaans minder sterk vatbaar voor verzuring omwille van de extractie van lignine binnen het productieproces.

Dit komt grosso modo overeen met de bevindingen uit de casestudy's. Bij casestudy A ligt het zwaartepunt in de periode tussen 1850 en 1950. Met betrekking tot casestudy B zijn alle kranten uitgegeven tussen 1850 en 1940. Terwijl op basis van de schaderegistratie niet rechtstreeks verwezen wordt naar verzuring, zouden de vele en grootste schades in deze collectie mogelijk wel een gevolg kunnen zijn van dit proces. Bij de relatief jonge krantencollectie van casestudy C valt het inderdaad op dat de kranten zich in relatief goede staat bevinden. Ook bij casestudy E zien we dat vanaf de jaren 1877 deze een sterkere verzuring vertonen.

Naast verzuring wordt ook in de literatuur verwezen naar andere bedreigingen voor het kranten erfgoed. Een van de meest frequent aangehaalde is de bedreiging door **consultatie**. Dit heeft niet enkel betrekking op de consultatie op zich, maar ook de weg van het depot tot de leeszaal (d.w.z. mogelijke herverpakking en transport).

Daarnaast zijn er ook veel **andere bedreigingen of schades** genoemd in de literatuur die inzicht geven in de conditie van een krant. Hieronder behoren verkleuring, rafelranden, scheuren en ontbrekende en doorgezakte bladen. Ook klimatologische bedreigingen zoals waterschade, vocht en licht en biologische schade zoals schimmel worden aangehaald. Dit komt opnieuw grotendeels overeen met de bevindingen uit de casestudy's. Bij de casestudy's B, C én D zijn de meest voorkomende schades steeds de aanwezigheid van scheuren, lacunes en vouwen. Bij casestudy E daarentegen zien we naast de regelmatige vermelding van scheuren ook foxing, waterschade, vervormingen en schades ter hoogte van de band. Deze laatste schade, of aandachtspunt, komt ook terug bij casestudy's B en D. Schade aan de band bemoeilijkt enerzijds degelijke manipulatie en verliest ook naargelang de degradatie zijn beschermende functie.

Sommige experts hebben het ook over de **lokalisatie van schade** — veelal verzuring — binnen ingebonden kranten. Het is een veel voorkomend fenomeen dat de schade zich voornamelijk situeert bij de eerste en laatste bladzijden. Dit sluit aan bij de bevindingen van de casestudy's.

Bronnen

- Breyne, Leen. [Slow Fire!?: De problematiek van verzuurd papier](#). FARO | tijdschrift over cultureel erfgoed (2009)2.
- De Valk, Marijn. [Schadeatlas bibliotheken. Hulpmiddel bij het uitvoeren van een schade-inventarisatie](#). Tweede, herziene druk. Vlaamse Erfgoedbibliotheken, 2019.
- De Witte, Guy. [VerzekerDe Bewaring: Papier](#). FARO, 2013.
- D'hoore, Marc, and Luyten, Dirk. [Het eeuwige leven voor de krant? Eerste balans van het Nationaal Project voor de conservering van kranten](#). Bibliotheek- & archiefgids 82(2006)4.
- Hulpiau, Serafien. [Schadeatlas kranten](#). 2019.
- Moens, Sara en Sophia Rochmes. [Eerste hulp bij kwetsbare kranten: Tips om krantenerfgoed veilig te stellen voor de toekomst](#). META. 19 juni 2020.
- Wuyts, Eva. [Geheugen van leper: de digitale ontsluiting van lokale krantenarchieven](#). Bibliotheek- & archiefgids. 83(2007)3.

3. OPLOSSINGEN

De gegevens uit de casestudy's bieden geen oplossingen, tevens reikt de literatuur antwoorden aan.

Preserverende oplossingen

Het eerste oplossingsgericht domein situeert zich ter hoogte van preserverende handelingen, m.a.w. de manier van verpakken en bewaren, transport, en raadpleging.

Op het vlak van bewaren wordt aangeraden om losse kranten ongevouwen te bewaren in een zuurvrije omslag dat vervolgens in een zuurvrije op maat gemaakte doos wordt gestoken. Maatwerk is echter kostelijk waardoor ook met vaste formaten kan worden gewerkt. Voor ingebonden volumes worden best liggend bewaard met een maximum van drie à vier banden opeen. Banden in goede conditie kunnen rechtopstaand bewaard worden mits ze niet te dik en zwaar zijn.

In functie van transport dient vooral gelet te worden op de grootte en gewicht van de dozen en worden deze het best vervoert op een aangepaste bibliotheekkar. Bij losse kranten kan het een mogelijkheid zijn om enkel de opgevraagde krant te transporteren door deze uit de doos te nemen en te herverpakken in een zuurvrije map en vervolgens doos.

Op het vlak van raadpleging wordt het gebruik van boeksteunen (i.f.v. ingebonden kranten), specifieke raadplegingsrichtlijnen (het verwijderen van juwelen en werken met propere handen, rustig werken, voldoende ruimte voorzien, enz.) en raadpleging onder toezicht van een bibliotheekmedewerker aangeraden.

Alle bovenvermelde preventieve stappen zijn gericht om degradatie van kranten in de mate van het mogelijke te vertragen of soelaas te bieden aan kranten die zich reeds in een slechte toestand bevinden.

Conserverende oplossingen

Ook uit het veld van de conservatie-restauratie worden oplossingen aangereikt. Dit op het vlak van remediërende conservatie (conserverende papierrestauratie, herstel banden). Echter is dit niet overal haalbaar door de enorme omvang van de collecties en omdat de materialen extreem kwetsbaar zijn.

Digitalisering

Preserverende en remediërende conservatie kunnen verval vertragen maar kunnen het niet opnemen tegen het autonoom verzuringsproces van kranten. Zelfs onder de juiste klimatologische omstandigheden en wanneer een krant niet wordt geraadpleegd blijft deze bedreiging een onvermijdelijke tikkende tijdbom. Experts zijn unaniem over de oplossing: digitalisering van dit waardevol historisch krantenerfgoed. Het is de enige manier om de inhoud van deze kranten te redden en vormt een oplossing om de risico's die gepaard gaan bij het manipuleren van kranten — mogelijke herverpakking, transport en consultatie — tot een minimum te herleiden.

De knelpunten voor digitalisering voor zowel grote als kleine organisaties — en zeker grootschalige digitalisering — zijn het kostenplaatje en de werklast. Internationaal zijn al tal van grootschalige en gecentraliseerde initiatieven opgezet om het krantenerfgoed te redden door middel van digitalisering.

4. CONCLUSIE

Bedreigingen

Op basis van casestudies en een literatuuronderzoek — waarbij veel gelijkaardige bevindingen zijn uitgekomen — bevindt zich hieronder een beknopte lijst van grote naar kleinere bedreigingen voor de materiële drager van historische kranten.

1. Verzuring (sterk aanwezig)

- Wat? Een autonoom en onvermijdelijk proces dat sterker aanwezig is bij kranten gedrukt medio 19de eeuw tot eerste helft 20ste eeuw omwille van het houthoudend papier. Oudere kranten uit lompenpapier zijn minder onderhevig aan verzuring, evenals jongere kranten waarbij het productieproces van het papier is geoptimaliseerd.
- Gevolg? Kranten krijgen een vanille- tot azijnzuurachtige geur, verkleuren en worden bros waardoor ze makkelijk breken bij hantering. Dit met verder gevolg: informatieverlies.

2. Mechanische schade (sterk aanwezig)

- Wat? Scheuren, vouwen en lacunes. Deze kunnen door veel factoren worden veroorzaakt zoals gebruik (consultatie), verkeerde berging, beschadigd naaisel, enz.
- Gevolg? De gevolgen van deze schade zijn veelzijdig. Ezelsoren en vouwen kunnen zorgen voor opdikking waardoor stof kan binnensluipen, grote vouwen zorgen voor uitstekende bladeren en verhoogt het risico op mechanische schade of kan zorgen voor vervormingen, in elkaar grijpende bladeren door gekartelde randen, ontbreken van delen. Dit met verder gevolg: informatieverlies.

3. Andere: (tussen sterk en matig aanwezig)

- Wat? Verkleuring, foxing, vlekken, vervormingen, ontbrekende en doorgezakte bladen, waterschade/vocht, licht en biologische schade zoals schimmel.
- Gevolgen? Veelzijdig, maar hebben allen impact op de leesbaarheid en raadpleegbaarheid van kranten.

Een extra onvermijdelijk aandachtspunt is de verpakking of dragereenheid van de kranten. Veel kranten zijn namelijk ingebonden. Dit heeft ook impact op de lokalisatie van schade van het papier en is er een verhoging van schade bij consultatie. Bij ingebonden kranten situeert de schade zich voornamelijk op de eerste pagina's. Ook de schade aan de boekconstructie kan impact hebben op de materiële conditie van de kranten, zo kan schade ter hoogte van de hechting van de bladeren het risico op lacunes binnen een krant vergroten.

Oplossingen

Verschillende soorten schade vormen duidelijk een bedreiging en de oplossingen zijn beperkt. Preserverende maatregelen kunnen degradatie tegengaan door het optimaliseren van de manier van verpakken en bewaren, transport, en raadpleging. Deze maatregelen kunnen het verdere verval van kranten vertragen, maar zullen de achteruitgang van het papier niet volledig stoppen. Remediërende conservatie zoals papierrestauratie en restauratie van de boekbanden zijn meestal niet haalbaar gezien de omvang van de collecties en de kwetsbaarheid van de materialen.

De enige duurzame oplossing om de inhoud van de kranten te redden is digitalisering. Deze oplossing kunnen we zien als een conserveringsmethode, omdat ze informatieverlies tegengaat en toelaat om de originele drager beter te beschermen. Door digitalisering kunnen kranten bovendien weer geraadpleegd worden, waar dat nu soms beperkt wordt uit zorg voor de fysieke materialen. Niettemin

is ook deze oplossing geen evidentie omwille van het kostenplaatje en de werklust die digitalisering met zich meebrengt.

Als we over de grenzen heen kijken wordt dit opgevangen door de lancering van overkoepelende projecten voor de structurele digitalisering van historische kranten. Om dit ook in België te faciliteren slaan vzw Vlaamse Erfgoedbibliotheken samen met meemoo en collectiebeheerdersorganisaties de handen in elkaar voor het ontwikkelen van een programma voor de gecentraliseerde digitalisering van historische kranten in Vlaanderen.

COLOFON

VLAAMSE ERFGOEDBIBLIOTHEKEN VZW

Ondernemingsnummer 807 182 728

Maatschappelijke zetel

Statiestraat 179

2600 Berchem

+32 (3) 202 87 80

info@vlaamse-erfgoedbibliotheken.be

Antwerpen 2024

D/2024/12377/3

Versie 2.0 - 2024-02

Met bijdragen van Montaine Denys, Jef De Langhe en Sophia Rochmes.

Foto omslag: Yvo Wennekes

Licentie

Verspreiding toegestaan onder de licentie Creative Commons Naamsvermelding – GeenAfgeleideWerken (BY-ND) 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Met de steun van

